

Na cestách- -necestách sa knižky strácajú, iné objavujú a k niektorým sa oplatí vraciať

Literatúra pre deti a mládež 2017

Mgr. Timotea Vráblová, PhD. (1968) je vedeckou pracovníčkou Ústavu slovenskej literatúry SAV. Zaoberá sa slovenskou literárnonou kultúrou 17. – 18. storočia. Detskú literatúru a Psychológiu detského diváka prednáša na Vysokej škole múzických umení. Venuje sa tiež projektom tvorivého čítania detí a mládeže, je koordinátorkou Centra detskej literatúry, čítania a SK IBBY. Je prezidentkou Slovenskej sekcie Medzinárodnej únie pre detskú knihu IBBY.

Tento rok bol na nové pôvodné tituly bohatý; čo do množstva i kvality. Vznikli viaceré pozoruhodné diela – obsahovo i formou. Zdá sa, že sa tiež upevňoval schematizmus; rozmyšľanie vo koľajach, hra na prežívanie a predstieraná fantázia. Pred niekoľkými dekadami sme sa mu bránili a viac-menej úspešne sme ho aj ako čitatelia dokázali obchádzasť. S týmto novým „prízrakom“ však bude treba ešte bojovať.

Knihy, ku ktorým sa oplatí vracať

Pri čítaní *Veľkej knihy európskych rozprávok* (OZ Hlbiny) prichádzame k Ľubomírovi Feldekoví po básičkách a rozprávkach ako k majstrovi. A ako to už pri výnimcochých majstroch býva, prekvapí

nás. Ponúkne niečo, čo sme predtým neskúšali, prípadne o čom sme ani nechyrovali. A sadne to ako uliate. Feldek spája moderné rozprávkarstvo s klasikou. Otvára dieťaťu staronové horizonty príbehov od najstarších čias. V jeho rozprávkarskej klenotnici nájdeme výber z osvedčených majstrov, ktorí rozprávkové tkanivo doteraz tvorili – básnici, prozaici, dramatici (od bájkara Ezopa, Hendrika van Veldeke, Shakespearovej, Perraulta, Puškina až napríklad k Ibsenovi, Rimbaudovi, Morgensternovi či k Názimovi Hikmetovi, Dimitarovovi Stefanovi alebo Jiřímu Žáčkovi, až, až, až po samotného majstra Feldeka). Dnes sa lahko zabúda. Na vzácné truhlice a klenotnice. Unesú látky z nej aj mieky moderného človeka? Feldek ukazuje, že áno

a smelo nám ich predvádzajú vo svojských strihoch a farbách. Zabáva sa s tým, ako umne adaptovať, meniť, prestrihnúť a preložiť látku. Jeho múdre inovácie sú pritom harmonicky zladené s pôvodným materiálom. Napríklad, keď pútavým a vtipným spôsobom predvádzajú umenie filozofických rozhovorov. Predstavme si weimarského vojvodu Karla Augusta v debate s Goethem o strelných zbraniach. Nuž, brilantne odpovedať možno aj básňou, priam „rozprávkou“: nech sa páči, Čarodejníkov učeň. Výborný preklad básnika Feldeka! Feldekovu „čítanie“ z dejín literatúry je dobrým príkladom toho, kolko pôžitku čítanie i vzdelenie prináša.

Bájky sú kráľovským žánrom. Už od najstarších čias sú v kultúre skúškou autorského dô- »

Foto archív T. V.

» vtipu presne a analyticky postrehnúť správanie jednotlivcov i skupín, zložité sociálne vzorce, konštruktívne i deštruktívne modely správania. **Juraj Šebesta** vo svojej zbierke **Bájky 1 / Phure vakeribena - o bajki 1** (Asociácia Corpus) prichádza s inovatívnym zámerom. Nie v zmysle toho, ako podá, prerozpráva tradičnejší materiál z ezopského či z iných bájkarských fondov, ale v tom, že hľadá výrazové dimenzie bájky: v modernom svete a v jeho symptomatickom prostredí (na uliciach plných áut, v Carnegie Hall), s modelmi správania hrdinov a s udalosťami, ktoré príznakovo odkazujú aj na súčasný svet. Klíčom k čítaniu nie sú vždy len vzorce správania postáv, ale aj nečakaný stret udalostí. Nie osudovo nečakaný, pri ktorom rozmyšľame o metafyzickom význame náhody či nenáhody. Skôr neočakávaný, lebo sami hrdinovia nie sú schopní primerane reflektovať situáciu a preuknúť stereotypy a škodlivé životné vzorce (širšie spoločenské alebo i vlastné). Napríklad kobylke (*Kobylka*), ktorá prechádza na prechode, sice zastaví kanec v kabriolete, no zrazí ju kôň, ktorý sa učí jazdiť na kolieskových korčuliach. Autor poznamenáva, že kobylka zabudla, že vozovka má dva pruhy v jednom smere. No čitateľ si možno povšimne, že skutočnou zápletou je životný štýl, povrchné prechádzanie životným priestorom, predvádzavosť hrdinov či koketéria hrdinky. Žaba umiera na demagógiu. Pred bociana predstúpi ako aktivistka za práva žiab, presviedča ho, aby sa stal vegetariánom. Kde sa pritom podel zdravý rozum? (*Žaba a bocian*). Šebestove bájky sú adresnejšie starším čitateľom. Otvárajú priestor pre diskurz rôznymi smermi. Napríklad analógie s tradičnou látkou podnecujú k úvahám o posunoch (v hodnotách či životnom štýle) a o ich dôsledkoch. Možnosť otvorených koncov či rôznorodých interpretácií odkazuje zasa na zložitosť súčasného sveta a na potrebu hľadať v ňom ľudsky oporný bod. Zbierka vyšla bilingválne, vo výbere aj v preklade do rómčiny.

Knižka **Teseus a Ariadna** (Perfekt) **Beaty Panákovej** je ďalším zo série autorských podaní gréckych mytológických príbehov. Autorke pritom nejde o to, aby len sprístupnila známe rozprávanie. V štýle starých majstrov tvorivo načiera do látky po obsahovej i formálnej stránke. Buduje homogénnu scenériu, na ktorej v osobnostiach vyniká odkaz života hrdinskej dvojice. Predurčuje ho dráma „človeka na útese“. V úvode aténsky kráľ Aigeus stojí neohrozené a nebojáčne na brále. Pod nohami sa mu rozprestiera rozkvitajúca krajina, ako znak mûdreho panovania, a pred ním širošie more a príboje. Aj životné. „Človek na útese“ je oboje: osamelý, bezmocný, ale aj pevný a monumentálny. V dráme sa však

čo-to harmonizuje. A tak sa do udalostného rámca dostáva nová osnovná niť – vedie z malebného, prívetivého miesta – Troizény. Spája Aigea s nádhernou princeznou Aitrou. Dramatický protiklad prológu sa podpiše na hrdinskom charaktere potomka Tesea. Pozná oboje. Musí však výkročiť a opustiť miesta pohodlia a pokoja, aby sa vydal za otcom. Jeho putovanie sa už nesie v znamení príbojov, ktorým musí čeliť. Autorka „vystavala“ cestu hrdinu. Hrdinské udalosti pritom neopisuje, ale interpretuje ich prostredníctvom symbolických príznakov. Tak vystihuje proces, v ktorom sa formuje Teseov charakter. Dramatický konflikt „človeka na útese“ sa prenáša aj do jeho života. Panákovej rozprávanie je presné vo výraze, premyslené, no prirodzene plynúce. Osvojila si jazyk starobyčajných bájí a v ich súmernosti zručne modeluje figúry hrdinov až po nuansy funkčne a esteticky. S noblesou využíva dávnovekú poetiku priestoru. Príznaky vonkajších udalostí sú vlastne prívlastkami toho, čo žije vo vnútri postáv. Je to jej autorská licencia, jej rukopis. Pevný a svojský, podľa toho, ako jej ho predurčuje látka. Toľko alebo až toľko sa skrýva za slovom „prerozprávala“.

Román **Daniela Hevier Chymeros - Stopy vedú do temnoty 1** (TRIO Publishing) je napísaný vo forme fantasy, pričom autor skúma a pretvára výrazové i významové možnosti tohto žánru. Hlavným hrdinom je dospeviajúci chlapec. Symptomaticky svojmu veku si v životnom priestore hľadá vlastné stopy, ciele, činy, vytyčuje si vnútorné hranice. Preto je mimořiadne citlivý na to, keď sa strýko – populárny reklamný textár – snaží vniknúť do jeho vnútorného sveta a „vykradnúť“ z neho inšpirácie pre svoju literárnu tvorbu. Naoko berie synovca na predĺžený víkend na chatu. Chlapec to vníma ako únos. Tento pocit je impulzom k tomu, aby vskročil či vlastne prepadol sa do fantazijného sveta. Celkom opodstatnené. Hevier totiž nasleduje prirodzené dráhy psychických procesov, ktoré človek pri spracovaní problému využíva. Fantázia je operačný priestor, v ktorom si človek už od mala vnútorné prežíva kontakt s realitou. Aj u chlapca sa poznané i nepoznané veci tvorivo pretavia do podoby symbolických obrazov a dejov. Veď človek v nich vyjadruje to, čo by nedokázal priamočiaro pomenovať, presne určiť či identifikovať. V nich sa učí o skutočnosti rozmyšľať, pozorovať ju, rozoberať a skladá detaily, dokonca môže aj čo-to vnútorné významne zmeniť. To pozorovanie, skúmanie a vyhodnocovanie v Hevierovom románe je súčasťou putovania krajinou, teda vnútorným priestorom. Hu-bubou je pre chlapca nebezpečným protivníkom, no v boji s ním spoznáva časť seba – stretol sa

so zhmotneným vlastným strachom. Nabudúce s ním možno bude strategickejšie jednať. A kto sú skutoční? Je ich svet založený na pravde, ako tvrdia? To všetko a omnoho viac musí hrdina objaviť a POMENOVAŤ. Pomáhajú mu v tom aj tí, čo už o svetoch hovorili či vlastne napísali – napríklad Čína Melvil (odkaz na spisovateľa Hermanna Melvila), Dikensy Dikensa (odkaz na Charlesa Dickensa). Zmienky o nich čitateľovi otvárajú ďalšie možnosti putovania a tiež pomenovávania. Prítom platí to, čo hovorí autor ústami veľaváženého sovišona (jedného z protagonistov): „Kto povie slovo, zároveň vysloví slabiky, ktoré obsahuje. Je zodpovedný za všetky písmená.“ Chlapcovo „čítanie“ priestoru je teda zodpovedná životná úloha. Pobyt vo fantazijnom svete môže byť i únik, mnohokrát s deštruktívnym podtónom. Chlapec však v tom svete neostáva sám. Do krajinu sa už vyberajú deti, ktoré v tom priestore aj vŕaka knihe začínajú čítať. Hevierovi sa majstrovsky podaril mnoho-mnohonásobný presah – čitatelsky i literárne.

Povesti a príbehy z medenej Bystrice a okolia (Vydavateľstvo Matice slovenskej) **Ondreja Sliackeho** sú významným literárnym počinom svojho druhu. Sprostredkúvajú povestovú, nártívnu látku spojenú s bystrickým regiónom. No súčasne ju aj k čitateľovi prenášajú, interpretujú ju tak, aby sa zblížil s ich vnútorným bohatstvom. Autorovi predsa nejde len o odkaz na problém a témy, ktoré sa s bystrickým regiónom spájajú, aby pripomenal tradíciu. Istou rukou znalca vede čitateľa k ich zažitiu, k osobnému spojeniu s ich obsahom. Svojím spôsobom poukazuje aj na to, že povest je žánrom, ktorý treba docenit. Sliacky vie odkryť náratívne kontexty tak, aby nám to umožnil. Farbisto modeluje prostredie rozprávania i v dôveryhodne podanej historickej perspektíve. Postavy sú mu zrastené s príbehom, nie sú figúrkami dejá. Funkčne pracuje s príznakmi jazyka, dialektom i archaizmami. V jeho texte nie sú dekoratívnu kulisu, ani informáciu – takto sa kedy slyši hovorilo. Podobne ako iné prvky sú jeho živou súčasťou, tvarujú ho na obraz pútavého rozprávania.

Z povestovej látky, no len na úrovni prvotnej inšpirácie, vychádza i **Ján Milčák** v knihe **Levočské povesti** (Vydavateľstvo Matice slovenskej). Pre jeho autorskú stratégiu je podstatné doviest čitateľa k hlbinnému vnímaniu mesta a toho, čo symbolizuje ako archetyp spoločenstva. Poukazuje na to aj v iných svojich dielach. Poznávanie s Milčákom je objavovaním, pozorovaním a vyžaduje rozmyšľanie nad detailom. Možno aj preto, že životnú klímu mestského spoločenstva utvárajú jednotlivé okamihy, rozhodnutia jednotlivcov. Do nich sa transformujú ich túžby, hlad

po živote, spravodlivosti či skaze, ich láska alebo bezudnosť. Podobne (ako to býva v povestach) je potrebné si všímať prostredie. Dominanty priestoru sú totiž symbolickými obrazmi. Odzakujú na kľúčové miesta spoločného životného priestoru komunity. Mestská brána (od vekov) vyjadruje miesto zásadných rozhodnutí. Tadiaľ sa totiž do mesta môže dostať dobro alebo skaza. Úrad strážcu je teda dôležitý aj v symbolickom význame. Rovnako richtár či kat sú obrazmi toho, čo prevláda „v svedomí“ komunity. Aj profesie miestnych ľudí majú aj symbolické poslanie. Sú v nich obsiahnuté hodnoty, ktoré by mali v meste vytvárať zdravé podmienky pre blaho a pokojné súžitie. Podobne skupiny bohatých a chudobných „vypovedajú“ za mesto ako symbolický obraz. Šebastián z domca pri križovatke ciest ochotne pomôže zdvihnuť voz z bahna a len za to, čím človek naplní jeho klobúk. Múdry však nezlaňuje plácu ochotného robotníka. Nezneužíva jeho dobropravné srdce. Klobúk sa môže stať váhou súdu, na ktorom sa ukáže, aké hodnoty kupec skutočne do komunity prináša.

Do klenotnice tohtoročných skvostov patrí aj **ABeCeDárik** (TRIO Publishing), zbierka básničiek **Daniela Heviera**. Je živým a nápaditým sprievodom dieťaťa po svete, ktorý otvárajú písmená. Čitateľa povzbudzuje k tomu, aby ich aktívne poznával aj prostredníctvom pozorného čítania. Pozorného, veď v písmenku A sa možno ukrývajú príbehy pozorovateľov. No tiež aktérov. Aj stabilita v živote prichádza s rovnovážnym striedaním obidvoch rolí. Z Béčka zasa cítime motiváciu k fyzickej sile a vitalite. V Déčku sa objaví priezor k dobru i dobrodružstvu, v slobode a hravosti, lebo čo ak sú nablízku priatelia? Hoci i medzi delfínnimi. Je osviežením čítaná básne, nie veršovačky (ktoré sa na knižnom trhu množia ako spóry). Básne, ku ktorým sa oplatí vraciať a rozmyšľať si v nich, alebo sa s nimi zvesela zahrať ako ten slon na saxofóne. Možno aj preto, že abeceda (aj podľa Heviera) je tak trochu aj cesta, plán, mapa, trasa. Ozaj, kam by vás mali odnieť vaše „nohy nohaté“?

Výrazné na horizonte

Významným edičným počinom je publikácia **Princezná v ježovej koži** (Virvar), ktorá vznikla zo zbierok slovenských ľudových rozprávok jazykovedca a folkloristu **Sama Czambela**. Do spisovej slovenčiny ich majstrovsky upravila slovenská textologička a literárna historička Marianna Príďavková. Publikáciu edične pripravil Marián Minárik. Úprava rozprávok nenarúša charakter Czambelových zápisov. Archaizmy a nárečové prvky sú využité tak, aby čo najviac sprístupnili charakter a kolorit ľudového rozprávania.

Hodnotnou publikáciou je zbierka povestí **Kataríny Nádaskej a Jána Micháleka** *V Choči je načisto čosi*. Veľké i malé dejiny očami našich predkov (Fortuna Libri), ktorá pútavým spôsobom sprístupňuje folklórne podanie povestí. Detský čitateľ (staršieho školského veku) má priležitosť zoznámiť sa nielen s ich bohatým fondom, ale aj s historickými súvislostami a s dobovým spôsobom života, ktoré boli impulzom k vzniku rozprávania.

Najmenším čitateľom je určená zbierka básní **Gabriely Dittelovej Letí, letí, všetko letí...** (TRIO Publishing). Vyšla sice v druhom, no v značne prepracovanom wydaní. Príznačne sa pre túto autorku nesie vo veselom naladení, je čitateľsky komunikatívna a podnetná. Čo to vlastne letí? Leto s letnou ozvenou, čas naprieč ročným cyklom, búrka i dážď. Epická línia básničiek má v tejto zbierke aktivizačný rozmer. Podnecuje čitateľa ku kontaktu s prostredím. Dáva mu impulz k tomu, aby ho vnímal s väčším zainteresovaním, aj pomocou predstavivosti. Veď podnety z básničiek možno rozvinúť do vlastných nových tem. Ako to vyzerá v lese, keď sa zvieratká veselia na lesnom bále? Na akúže hudbu tancujú, keď im vyhŕáva namiesto hudobníkov ozvena?

Rozprávky zo starých čias (Varínska tlačiareň) **Sary Nui** (vl. m. Dagmar Slováková) vyšli z jej pozostalosti. Patrí k výnimočným autorským osobnostiam. Jej príbehy svojrázne odkazujú na vnútorný svet človeka. Nabádajú k citlivosti, úprimnosti, hodnotám, ktoré človeku pomáhajú porozumieť, komunikovať a nadväzovať hlboký vzťah. Nie mentorský, ale cez skúsenosť. V rozprávke o ihlovej vŕte Prašmilke je citlivosť susedívne sprostredkovaná cez senzorické podnety. V spôsobe rozprávania o sýkorke a vrabcovi zaznamenáme komunikačný nesúlad; ich hrdinovia si nevedia vzájomne vyjadriť a opätať cit. Starčekovia bývajú v rozprávkach múdri a otcovskí. Čo ak sa ich vzácný generačný vklad nenaplní? Pre horkosť, zatrpknosť, uzavretosť. Akoby sme sa s autorkou pozerali na rembrandtovské plátno. V presvetlenej scenérii je záber na prívetívho starčeka. Jeho poslucháči sú nablízku a so zaujatím počúvajú. Obďaleč v tmavom tieni pozoruje skupinku iný starček. Je zachmúrený. Cíti sa odlúčený. Prežíva, že ľudia si starcov nevšimajú, „to len ten tam vpredu sa rád počúva“. Rozprávky z tejto zbierky sú autorkinými pravotinami, sú ešte poznačené hľadaním literárneho jazyka. A predsa, rada sa k nim vrátim. Napríklad k tej o vtákovi Krikoriánovi. Čo tak odokryť mu klietku alebo mu ju i otvoríť, aby ho i druhí konečne počuli?

Obrázkovo-slovné knižky **Kataríny Macurovej**: *Ako naučiť Eda lietať? Kde je tá pravá lopata?* a *Lily a Momo* (Albatros v Albatros Media)

sú určené začínajúcim čitateľom; čím myslím aj batolatá. Tieto knižky sú ústredové a zrozumiteľné už deťom v ranom veku, pritom sú však dostačne podnetné aj pre starších. Autorka totiž nie je prvoplánovo dejová a deskriptívna. Jej príhody sú zdanlivo jednoduché, no ich naratív symbolicky odkazuje na viaceré významové dimenzie, zložité i menej zložité ľudské témy a zastupuje aj širšiu škálu pocitov. A to je pre čitateľský kontakt s dieťaťom podstatné. Ľahšie sa v príbehu nájde. Napríklad v knižke *Lili a Momo* autorka hovorí o témach uchopiteľných aj na jednoduchej úrovni, trebárs o priateľstve. No odkrýva aj komplikovanejšie témy, ktoré dieťa dokáže vnímať len sprostredkovane cez symbolický jazyk, napríklad existenciálny pocit samoty alebo problém s trochou „strašidelným“ okamihom, keď nám niečo či niekto vstúpi zrazu do života. Možno pritom „zacújeme“ otázky Lily: Naozaj ku mne patrí? Bol mi určený? Veď Momo prichádza do života malinnej Lily ako nadzormerný balík. Symbolicky tak vyjadruje aj okamih prekvapenia z toho obrovského zážitku, možno až úzkostný: Čo to je? Kto to je? Aký je? A čo s ním? Ako sa s ním priali? Ako spolupracovať? To sú dôležité témy. Pre každú vekovú kategóriu adresné z iného zorného uhla. Macurovej spôsob rozprávania túto variabilitu dieťaťu ponúka.

Čaro detského mudrovania, vynaliezavosť, hravosť a neskryvaná vrúcnosť z rozprávania - či vlastne rozprávania sa - je zachytená v pôvabnom príbehu päťročnej Lary a jej strýka Ruda Giveta v knižke **Zbyňa Džadoňa a Jany Kalixovej** *Lara a nebo* (OZ Slniečkovo). Na pohľad bežná prechádzka, výlet do lesa. A predsa aj vážne putovanie, pri ktorom sa bytosť vnútorene posúva, dozrieva. Aj v prežívaní vzájomnej blízkosti. Autorom sa podarilo presvedčivo navodiť pocit autenticity. Dialóg Lary a Ruda plynne nenutne, zláhka, zvesela, v harmonickom emočnom naladení. Navyše aj s pesničkami. Klúčikom k vzájomnému porozumeniu je totiž citové puto, nie racionálne vedený dialóg. Rozmýšľala som nad adresátom knižky. Je nesporné, že nuansy jej pôvabu zachytí najmä dospelák. Kniha však je sama osebe pozvaním k rozhovoru. A tak veľký a malý čitateľ si spoločne na potulkách s Larou svoj kľúčik z neba ľahko objavia.

Tri rozprávky **Daniela Pastirčáka** v zbierke **Starec a dieťa** (Proti prúdu, o. z.) sú vlastne meditáciou o ľudskom bytí. Volajú čitateľa k vnútornému hľadaniu a k rozmýšľaniu o tom, aká vzácná je identita človeka, ako sa prejavuje, ako sa dá vnímať a cítiť. Hovoria o bytostných strachoch, keď prežívame, že sme k niečomu volaní a bojíme sa cesty. Tiež o strachu z toho, že ciel plne nedokážeme pochopiť alebo z toho, že ľahko »

» stratíme seba. Pastirčák však nachádza pre človeka úľavu. V rozhovore medzi dvoma bytostami (ja - ty). V ňom môže nájsť oporu a navrátiť sa k sebe. Náročné témy pre dielu? Priestor príbehu je viac-menej zrozumiteľný. Autor vede rozprávanie tak, aby v ňom čitateľ nielen z priebehu udalostí, ale aj zo spôsobu rozprávania prežil, na čo autor kladie váhu. Napríklad opakováním motívja - ty, ktorý Pastirčák funkčne vplňa do textu ako tvorivý princíp, a v látke rozprávania ho zasa pútavo rozvíja. Sú to signály. Naša ľudská podstata má predsa hlboký vzťahový rozmer, určený vzťahom medzi bytostami (aj v spirituálnom zmysle). V protiklade k tomu znázorňuje autor aj ten „objektivizovaný“, vzťahovo odcudzený svet (zameraný na ľudí ako objekty, výkonných aktérov či ciele). Zobrazuje ho cez akcie, výkon, neradostné, vyčerpávajúce činnosti bez životnej esencie a čitateľ z nich môže odčítať, ako sa v nich ľudská podstata stráca. Ten pocit cudzoty a straty si napokon každý musí prežiť a pomenovať sám. Možno práve prostredníctvom príbehu.

V príupe **Teta Agáta a jej mačacia sedmička** (Perfekt) Peter Karpinský siahol po oblúbenom žánri zvieracích príbehov. Príhody zvieratiek však nie sú jediným cielom rozprávania. Dôležité je tiež sústredit sa na širšie súvislosti. Napríklad všímať si človeka, s ktorým sú zvieratá v spojení. Pozorný čitateľ hneď „prečíta“ vlastnosti tety Agáty v jej reakciách na mačacie prejavy, nemusí sa o nich ani hovoriť. Nielen to, že je láskavá, ale aj to, že je dobrá strategička. Všímať si ju z tohto uhla je celkom zábavné. Čítať však môžeme ešte hlbšie. V každodenných výčinoch mačacej sedmičky akoby sa trochu odrážala aj Agátina osobnosť. Alebo sa mi to len zdá? Detský čitateľ sa pri takomto type príbehov zabaví. No tiež sa môže naučiť sústredenejšie pozorovať a rozmyšľať.

Plyšový zajko dokáže byť celkom komunikatívny rozprávač. Tiež citlivý spoločník a dobrý pozorovateľ. Má piateľov v krajině ľudí i zvierat; ved on sám je akoby rodom niekde na pomedzí obidvoch ríš. Diane Mašlejovej sa v knižke **Stratený Zajko v Paríži** (Albatros v Albatros Media) podarilo prostredníctvom plyšového hrdinu preniesť do príbehu vnútorný život detí. Raz radostných, raz smutných, vystrašených, stratených vo vlastných pocitoch, inokedy odvážnych, ktorým záleží na tom, čo je dobré a správne. Ocení treba autorku snahu udržať tok sústredeneho rozprávania až do konca. Pritom akoby jedným okom sledovala čitateľa, či vidí a rozumie. Zajko prechádza príbehom ako dobrý sprievodca, ktorý odovzdáva so zaujatím to, čo sám prežil a spoznal. No miestami sa mu prihodí, že sa jeho jazýček stane podrezaný. Rozpráva privela o veciach, ktoré by si čitateľ aj sám v príbehu ľahko našiel.

Prípe **Marty Hlušíkovej Len sa teš, Pam-púch** (Perfekt) je rozprávaním o deťoch v mladšom školskom veku. Autorka sa pritom zameriava na dve tematické línie. Zobrazuje svet, v ktorom dozrievajú chlapci. Rozpráva o ich pestvách, výzvach, súperení vo vzťahoch. Druhú líniu predstavujú otázky medzigeneračných vzťahov. Autorka sa usiluje odkryť čitateľom ich význam, najmä cez blízke prepojenie starého otca s chlapcami. Starý otec si vďaka nemu prežíva detstvo a rekapituuluje zažitie skúsenosti. Chlapcom zasa pomáha budovať ich vlastný vnútorný život. Rozprávanie má humorný ráz. Otázky rodinných vzťahov a medzigeneračného súžitia sú autorkou silnou tému. Dokáže autenticky zobrazit harmonické vzťahy v rodine. O niečo slabšie sa jej darí v obrazech školského prostredia. Tam sa z jej podania udalostí vytráca príslovečná živost a plastickosť.

Tohtoročnú skvelú úrodu sme naznamenali aj medzi knižkami náučnej literatúry. Myšlienka Ľudovíta Fullu, že „moderný maliar nemaľuje len o tom čo vidí, ale aj to, čo o veci vie,“ sa stala lajtmotívom podnetnej publikácie **Kataríny Kosárovej a Andreja Gregušovej** a ilustrátorky Nataše Štefunkovej **Ako malari vidia svet. Zoznám sa s obrazmi slávnych slovenských maliarov. Galéria pre malých aj veľkých** (Vydavateľstvo Slovart). Kniha približuje deťom mladšieho školského veku symbolický jazyk v maľbách niekoľkých slovenských autorov. Ide o reprezentatívny výber od generácie nestorov slovenského moderného výtvarného umenia (Martin Benka, Miloš Alexander Bazovský, Ľudovít Fulla, Mikuláš Galanda) až po súčasných predstaviteľov (Erik Binder, Martin Knut). Nechýbajú ani významní súčasní autori, ktorých výtvarnícka dráha začínila už v 60. či 70. rokoch 20. storočia (napríklad Miroslav Cipár, Milan Laluhá, Ondrej Zimka). Autorky postupujú premyslene, cielene. Snažia sa nadviazať na tie typy podnetov, ktoré by dieťa mohlo poznáť z vlastnej životnej skúsenosti, a ktoré by mu mohli byť blízke (fyzický kontakt s mamou, piateľstvo, ale aj veselé hravé okamihy pri výrobe masiek, zábava s prekreslovaním, dokreslovaním a rébusmi). Ide tu najmä o to, aby dieťa navodenú skúsenosť efektívne využilo pri „čítaní“ výtvarného jazyka. Výrazové prostriedky jednotlivých autorov si môže samo vyskúšať. Pomôžu mu k tomu tvorivé úlohy. Taktôto má dieťa možnosť zamýšľať sa prostredníctvom obrazov aj nad vlastným svetom a nad tým, ako ho samo pozná.

Knižka **Jany Bžochovej-Wild Mámenia a preliezačky** (Vydavateľstvo Európa) je nápadná a provokatívna. Ako sa na prebale píše - divá. Pozýva dieťa do hry s jazykom, podnecuje ho k hlasnému čítaniu, v ktorom sa mu nepo-

chybne budú ľahšie riešiť i neľahké hádanky a jazykolamy.

Podnetnú náučnú publikáciu **Nie je opica ako opica** (Egreš, o. z.) vytvorila Lucia Kršková, povolaním etiologička, teda odborníčka na správanie zvierat. Tvorivo zúročila svoj profesionálny záber a našla príťažlivý spôsob, ako deťom mladšieho školského veku priblížiť rôznorodé druhy opíc, poloopí a ludoopov na základe ich správania a spôsobu života. Knižka je napísaná i ilustrovaná svižne, pútavo a kultivovane.

K skvelým počinom patrí aj náučná publikácia **Dariny Lalíkovej Ikony architektúry** (Vydavateľstvo Eurostav). Cieľom autorky je sprístupniť čitateľovi najmä staršieho školského veku významné svetové i slovenské architektonické pamiatky. Našla si pritom príhodný kľúč - prístupným spôsobom zoznamuje s architektonickým myšlením. Predstavuje mu vývinové smery svetovej modernej architektúry. Pritom si vyberá tie, ktoré istým spôsobom súviseli s vývojom architektúry na Slovensku a tiež s „hrdinami slovenskej architektúry“, ktorí stáli pri jej zdroe.

Na cestách-necestách predsa upútali

Významným edičným počinom **Viery Benkovej a Etyly Farkašovej** je antológia slovenských autoriek pre deti a mládež zo Slovenska, Srbska a Rumunska s titulom **Pehavá hruška** (Matica slovenská v Srbsku). Čitateľ má možnosť spoznať slovenskú intencionálnu poéziu v rôznofarebnej škále. Kultúrne oblasti, v ktorých žijú slovenské komunity, sa totiž podpísali na kolorite veršov. Z literárneho hľadiska dosahujú rôznorodú kvalitu. Cenné sú však najmä ako spoločný výber, ktorý dokumentuje kontinuitu slovenskej literárnej kultúry pre deti a mládež na rôznych miestach Európy.

Hodnotná dvojpublikácia **Ako to naozaj bolo. Slovenskí zbojníci / Slovenskí zbojníci. Povesti a iné zvesti** (AlleGro) **Renáty Matúškovej a Matúša Kučeru** je spolovice náučnou knihou a spolovice zbierkou povestí. V náučnej časti historik prof. Kučera približuje detskému čitateľovi fenomén slovenského zbojníctva, osobitú pozornosť venuje Jurajovi Jánošíkovi. K tejto časti je pridaná aj básnická skladba Jána Bottu **Smrť Jánošíkova**. V druhej časti knihy Renáta Matúškovej predstavuje známych slovenských zbojníkov. Uvádzia ich krátkym životopisným profilom na základe známych historických výskumov a súborom povestí v jej autorskom podaní. Látku povestí spracúva ako živý, dynamický príbeh ľahko prístupný detskému čitateľovi. K textom sú pripojené aj fotografie, ktoré zachytávajú prostredie, v ktorom zbojníci pôsobili, alebo dokumentujú dobový spôsob života.

Zbierka **Trenčianske povesti** (Vydavateľstvo Matice slovenskej) zozbieraná **Jánom Skovajšom**, v podaní **Petra Mišáka** odkazuje na hodnoty, otázky, predmety úvah a sporov, s ktorými sa dlhodobo vyrovnával kolektív obývajúci trenčiansky región. V Mišákovom podaní je povestová látka zachytená v základnej podobe. Sú to rozprávania o postavách (napríklad Matúš Čák) a udalostiach s priamočiaro vyjadrenými referenciemi na témy a myšlienkové obsahy (ako sú hodnoty, názorová orientácia špecifických skupín, predstavy o moci, o životných prioritách), ktoré boli podstatné pre daný kolektív.

V podobnom duchu postupoval aj **Gejza Sádecký** v zbierke povestí **Bratia z Trenčianskeho hradu**. Historické príbehy, povesti, rozprávky a baladické príkazy o hradoch a zámoch nielen od Trenčína (Georg). V jeho rozprávaní však občas chýba využavenosť, objavujú sa významové skoky, ktoré narúšajú plynulé vnímanie príbehu.

Záslužným edičným počinom je titul **Ked' budem mať pubertu** (Perfekt) - zbierka príz súťaže o najlepšiu poviedku pre deti a násťročných. Toto roku už vychádza po trinásty raz. Je zostavovaná na základe výberu detských porôt z rôznych častí Slovenska. Čítateľ v zborníku nájde texty renomovaných i začínajúcich autorov. Výtvarene ho dotvárajú ilustrácie tvorcov, ktorí vystavovali na medzinárodnej súťaži Bienále ilustrácií Bratislava (BIB). Cenu dieťaťa 2017 získala poviedka Eleny Elekovej, jej názov sa už tradične stal aj titulom zbierky.

Knižka **Jozefa Kollára Ked' ta chytím, tak' za zjem!** (Ikar - Stonožka) je milým, hravým literárno-výtvarným konceptom pre začínajúcich školákov. Básničkovské doplniačkové hádanky sú dômyselne zladené s ilustráciami. Rozprávkový sprievodca veršikmi, Cyril Veršovič Trieska Prvý je sice trochu „uvravenec“, no viaceré básničky, ktoré predstavuje, zaujmú hravou vtipnou pointou.

V poviedkovej knihe pre deti staršieho školského veku **Kufor na kolieskach** (Regent) **Jana Šimulčíková** nastavuje zrkadlo viacerým negatívnym stránkam súčasného detstva. Hrdinami poviedok sú mladší i starší školáci, zmätení, stratení, ponechaní viac-menej „na seba“. Dôvody komplikovaných situácií sú rôzne. Rozvrátené rodinné vzťahy, neľahké životné okolnosti spôsobené striedavou rodičovskou starostlivosťou, alkoholizmus a strata rodiča, zdravotné problémy, ale aj súrodenecká rivalita. Šimulčíková mapuje situáciu, neposudzuje. Hrdinovia však presvedčivo vypovedajú za seba. Dostali na to literárny priestor. Rozprávajú teda čo videli, počuli alebo prežili. Je na čitateloch, ako si ich príbeh či vlastne svedectvo zhodnotia.

Knižka **Barbory Lauckej Karkulkove rozprávky** (Vydavateľstvo Mačička) je pôvabným veselým titulom ľahkého čítania. Autorka sa o údajne skutočné humorné rodinné historky delí s trochou sebairónie; dokonca vlastné príbehy podáva cez rozprávača v tretej osobe. Pôsobia sviežo, autenticky. Laucká dokáže s čitateľom nadviazať kontakt a udržať si ho až do konca.

Rozprávanie **Barbory Škovierovej Ako kolibrík** (Ikar) začína ako väčšina románov ľahšieho čítania pre deti staršieho školského veku – „rinie sa“ z úst protagonistu (tu dospievajúceho dievčaťa) ako horká sťažnosť. Predsa však nepôsobí tuctovo. Je svieže, miestami príjemne prekvapivé vývojom udalostí alebo i triezvym pohľadom na život.

Knižka **Jozefa Slováka Rozprávky pre zvedavé deti, zvieratá a dospelých** (Verbarium) je pokusom o hľadanie nového tvaru autorskej rozprávky. Možno aj ekvivalentu ku klasickým rozprávkam, v ktorom by sa objavilo súčasné chápanie vzťahov a hodnotových dimenzií. Autor sa pritom akoby spúšťa na hladinu „magického detstva“ ako do krajiny symbolov a obrazov, hry a spontánnosti. Hravosť a spontánosť ho však miestami priviedli k prílišnej rozptylenosti. Vtedy rozprávka stráca svoje grády.

Dobrodružná próza **Kristíny Baluchovej Kapitán Padák 2** (Plutošop) je voľným pokračovaním príbehov o leteckom pilotovi Boeingu 737 Danielovi Padákovi. Fiktívny príbeh prepája so skutočnými príbehmi z letectva - napríklad s príhodom o Baničovom vynáleze padáka. Súrodo ich zapracovala do rozprávania. Ladia aj s dobrodružným smerovaním príbehu. To však neplatí o častiach s pašérakmi. Pôsobia naivne a vykonštruované.

Rozprávanie **Kataríny Škorupovej Anča z pomaranča** (Vydavateľstvo Slovart) je výpo-vedou osemročnej Aničke, vitálneho dievčaťa s výraznou obrazotvornosťou. V jej podaní sa reálne a vymyslené udalosti dramaticky prelíniajú. Kvôli kríze v rodine sa Anka a jej súrodenci prestahovali spolu s mamou k babke (svokre) na vidiek, teda do odľahlejšej komunity pod lesom. Musia sa adaptovať nielen na zmenu miesta ale i na nové rodinné pomery. Autorke sa podarilo vytvoriť pozoruhodnú škálu postáv. Autenticky sa prejavujú, rozmyšľajú, vyznačujú sa svojským jazykom. Škoda, že rozprávanie ostalo na úrovni konverzačnej prózy. Tiež jeho tempo je na celej ploche príbehu takmer konštantné; sice dynamické, rýchle, no bez zmeny, čo napokon znižuje jeho pôsobivosť. Podobne ako v hlučnom prostredí čitatelovi môžu ujsť dôležité podnety, ktoré by si pri dôslednejšej práci s tempom rozprávania všimol a lepšie prežil.

Trilógia o baníckych škriatkoch (Erad) **Zuzany Bodovej** je zaujímavá ako koncept knižného projektu. Približuje detom mladšieho školského veku miesta na Slovensku, ktoré sa historicky spájajú s fažbou drahých kovov (Kremnica, Banská Štiavnica) a medi (Spiš). Každý z dielov je vhodne doplnený o pexesá, na ktorých je znázornené banícke náradie a zariadenia, ktoré sa pri fažbe používali. Literárne spracovanie príbehov má však slabšiu úroveň. Sú pravoplánové, stereotypne rozprávané bez hlbších významových rovin. Edukatívny zámer nie je do nich dostatočne zakomponovaný a bohatá „výprava“ knihy pôsobí nakoniec ako „komerčný prvok“.

Elena Eleková v próze zo súčasnosti **Moj brat nemá brata** (Vydavateľstvo Q111) približuje z dvoch strán život súrodeneckej trojice Justíny, Judy a Júliusa. V tej harmonickej polohe, ked sa v rodine riešia bežné veci, bežné pestvá, bežné radosti. A v adaptačnom režime, kedy sa pokojná hladina naruší neočakávanými udalosťami. Napríklad deťom uletí andulka. Neočakávaná udalosť je akoby symbolická indícia. Stratená andulka ich priviedie k Jergušovi, ktorý dočasne potrebuje domov. Prichádza ho? Škoda, že aj rukopis neprešiel dôslednejším „adaptačným procesom“. Silné stránky rozprávania prehlušuje autorkin sklon k detailizmu, zbytočnému vysvetľovaniu.

S podobným problémom zápasí aj **Marta Hlušíková** v knižke **Žiadam kácer navyše** (Vydavateľstvo Slovart). Autorka sa zamerala na problémy mládeže. Hrdinovia príbehu sa učia hľadať balans medzi osobným vnútorným životom a kolektívom, vlastnými názormi, pocitmi a prežívaním skupiny. Kolízie (smrť spolužiaka Petra, kruté správanie voči Filipovi so zdravotnými problémami) poukazujú na úskalia povrchného prístupu k životu zo strany kolektívnu, v ktorom sa nepustujú hlbšie vzťahy. Sú to témy, o ktorých treba hovoriť a autorka sa usilovala vytvoriť pozitívne ladený komunikačný priestor; problémy podsuva bez mentorovania s istým humorom a nadlháčením. Pritom sa usiluje dať im aj hlbší základ, naznačiť ich súvislosti, vyslať k čitateľovi impulz k zásadnejším úvahám. Tu sa však autorský dosťala na „tenký ľad“. Štýl ľahšej konverzačne ladenej prózy jej na to neposkytuje primeraný základ. Z textu je cítiť, že o niektorých témeach sa len diskutuje, lebo sa k problému ideovo hodia, nie sú však prirodzenou súčasťou príbehu, postavy s nimi nie sú zrážité. Cítia inak, ako hovoria.

Próza pre mládež **Šepot dúhy** (TRIO Publishing) **Simony Kutišovej** zaujme snahou autorky konfrontovať dva životné prístupy: konzumný a vzťahovo zameraný. Zápasí s nimi hlavná hrdinka Kristína. Od svojich rovesníčok sa odlišuje pevným putom k rodine a stabilnejším hodnotovým »

» zázemím. Preto v jej citovom životnom priestore má dôležité miesto aj priebeh udalosti, ktorý súvisí s náhlym onkologickým ochorením dedeho – dedka. Román by mohol mať hlbší psychologický záber, keby autorka nechala prirodzené plynúť to, čo sama celkom dobre rozohrala. Ľubostná línia príbehu je najstrnulejšia, pôsobí umelo až afektovane. Je vari dôvod, pre ktorý je Kristína vnútorne rozpoltená (ako prežíva, koná a myslí)? Žeby to bolo len zamilovanostou? Ak taký dôvod je, prečo práve o ňom nenapísat?

Zuzana Štelbaská v zbierkach poviedok **Trinástroční a 14-roční** (Nakladateľstvo Coo-Boo v Albatros Media) sa usilovala predložiť príbehový materiál, ktorý by bol hodnotovo zaujímavý. Navodzuje pocit, že aj postavy si vyberá s osobitým kľúčom. Raz jej ho determinuje časové určenie (vo vzdialenej budúcnosti – rok 2157 alebo minulosti – rok 8017 pred n. l.), inokedy je jej voľba špecifická problémom. Čas neurčuje len rozprávanie udalostí, má hlbší významový rozmer. V poviedkach z budúcnosti sa dá uvažovať o dôsledkoch súčasných problémov. Napríklad o negatívnom vplyve nevyváženého používania technológií. Mladí ľudia prestávajú vnímať realitu, čím prichádzajú nielen o krásu skutočného prežívania, ale strácajú schopnosť prežiť. Návrat do minulosti je zasa pokusom motivovať čitateľov, aby si vo vzdialených dávnych obdobiach hľadali spoločnú platformu hodnôt a prežitkov a z nej smerovali k uvažovaniu o súčasnosti. K obidvom zbierkam mám výhrady. Autorke sa totiž nepodarilo vyhnúť schematizmu a ani vymanit z neho. Postavy sú sice vzornými nositeľmi ideí, no prišli o vlastný život.

Knižka **Leny Riečanskej Sladkých štrnášť s horkou príchuťou** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) je zaujímavá trojgeneračným pohľadom na prvé lásky. Autorka sa štylizuje do postavy babky a rozprávanie o vlastnom ľubostnom vzťahu obohacuje o spomienky na dobu (s fotografiami) svojej mladosti. Spomína na historické udalosti v roku 1968, na slávnosti na Bradle, na okupáciu sovietskymi vojskami a smrť kamarátky, pätnástročnej Danky Košanovej, ktorú zavraždili okupanti. Tieto spomienky včlenila do príbehu celkom prirodzené. Neubránila sa však mentorovaniu a schematicnosti v iných častiach príbehu. Do veľkej miery aj preto, že uviazla v konverzačnom štýle rozprávania.

Knižka **Júliusa Belana Daj gól, Carlos!** (Vydavateľstvo Slovart) je písaná v štýle osobných zápisov hlavného protagonistu Carlosa Alvaréza z Uruguaja, žiackeho futbalového reprezentanta a člena víťazného tímu na majstrovstvách sveta vo futbale. Kniha ľahkého a príjemného čítania. Autor sa usiloval napodobniť myšlenie, konanie

a štýl vyjadrovania jedenásťročného chlapca, ktorý má dobrý cieľ, je húževnatý, dobrosrdečný a statočne sa vyrovnáva so svojimi silnými i slabými stránkami. Svojho hrdinu sa mu podarilo pomerne viero hodne stváriť. V rozprávaní však sem-tam skízol do prílišnej naivity a banálností, vďaka čomu text miestami pripomína slohovú prácu.

V neurčitých obrysoch

V zbierke veršíkov **Maje Kadlecikovej Bodkulienska** (Marenčín PT) možno čítať snahu autorky podporiť v deťoch harmonický vzťah s prírodou. Text komponuje ústretovo voči najmladšej vekovej skupine. Napríklad pozornosť čitateľa príznakovo zameriava na detail, ktorý by sa mohol stať „bráničkou“ k vnímaniu väčšieho celku, prírodného obrázku. Lepšie sa jej podarili lyricky ladené veršíky. Slabšiu úroveň majú epické básne.

Básnická zbierka **Jany Necpalovej Zatúlané papučky** (Tanečné divadlo Alternatív) je určená najmenším čitateľom. Hľadanie papučiek je impulzom k tomu, aby sa macko zoznamoval s prostredím a inými zvieratkami. Je to pekný nápad, blízky osobným skúsenostiam najmenších. Literárne spracovanie je však na slabšej úrovni. Vo všeobecnosti aj veršovačky podporujú rozvoj mnemotechnickej pamäti dieťaťa, no hlbšou podnetov nikdy nenahradia kvalitnú báseň.

Príbehy **Hany Lasicovej** v knižke **Pupo a fazuľka** (Ikar – Stonožka) odkrývajú predškolácky svet. Rozprávaním v 3. osobe navodzuje autorka pocit odstupu potrebný na zveličenie a humor, s ktorým komentuje správanie detí, ale aj dospeľých. Príťaživo stvárnila detských hrdinov, ich ostrovtip, príslušné pozorovanie dospelých (Fazuľka má „nos“ na dospelých). Príznakovo vyjadruje myšlenie dieťata v spôsobe jeho komunikácie a reči. Kniha však značne stráca prílišnou opisnosťou. Tá pôsobí retardáčne na dej a oslabuje kontakt s čitateľom.

V knižke **Anka a Adam. Chcemka a mudrlant** (Vl. náklad) sa **Silvia Okáliová** pokúsila ukázať modelové situácie, v ktorých sa deti správajú panovačne, tvrdohlavo, neúctivo, sebecky. Tieto prejavy obyčajne súvisia s ich osamostatňovaním a potrebou osobnostne sa prejavíť. Zámer knihy je dobrý, menej jeho realizácia. Rozprávanie je mälo koncentrované, uvrazené a zatažené prílišným detailizmom. Tak sa oslabuje jeho účinnosť. Autorka tiež rozohráva priveľa myšlienkových plánov. Možno sa stačilo sústredit na epizódy o chcemke a musíme.

Knižku **Viery Švenkovej Anička má farbičky** (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) predstavuje súbor krátkych motivačných textov, ktoré opisujú aktivity predškolákov. Ciel knižky však nie je celkom zrejmý.

Prízna **Branislavy Hronskej Ťuki a strategický psík** (Ikar – Stonožka) je určená najmladším čitateľom. Hlavným hrdinom je odvážny kohútik Ťuki, ktorý sa vyberie hľadať do mesta stratené šteniatko. Typický sujet „putovania“ a „hľadania“ by mal byť vhodný pre zoznamovanie čitateľa s prostredím. Autorke sa však nepodarilo naplniť ho s dostatočnou účinnosťou. Jej rozprávanie pripomína zjednodušené modelové situácie krátkych animovaných televíznych rozprávok o zvieratkách na dvore (napokon kohútik Ťuki je ikonicou postavičkou TV Ťuki a tento súvis je priznaný aj ilustráciami v knižke). Príbehy sú mälo podnetné. Dieťa sa zoznamuje s prostredím i postavami skoro ako pri počítačovej hre. Sú do príbehu mechanicky priradené. Nemá preto vytvorený dostatočne inšpiratívny priestor, aby sa s nimi zblížilo na emocionálnej úrovni a mohlo si k nim hľadať vzťah. Príbeh je tiež príliš deskriptívny, zahľtený detailmi. Troj, štvorroční čitatelia sa nedokážu dostatočne sústrediť na takýto typ rozprávania.

Prvoplánové a pre dieťa mälo podnetné je aj rozprávanie **Beatrice Čulmanovej Dobrodružstvá ducha Fridolína** (Taktik).

Dana Hlavatá v knižke **Čo si šíši? Príbehy afrických zvieratiek** (DAXE), určenej mälsim školákom, využíva formu zvieracieho príbehu na sprostredkovanie poučných témy. Týkajú sa medziľudských vzťahov a spolupráce. Tiež na to, aby poukázala na negatívne vzorce ľudského správania. Príhody sú však banálne a ich zápletky sa riešia povrchne.

O svojrázny variant modernej rozprávky sa pokúsil **Pavel Uher** v knižke **Večera u krála. Rozprávky pre múdre hlavičky** (Ikar – Stonožka). Rozprávky pre múdre hlavičky (Ikar – Stonožka). Výberom niektorých motívov a postáv (princezné, princovia, čarodejník) odkazuje na klasický rozprávkový kánon. V rozprávaní ho však posúva až do absurdity. Čitateľ teda (ako múdra hlavička) má identifikovať inšpiráciu klasickou predlohou a posun. A možno sa zabaviť na zámene. Táto hra by mohla fungovať a rovnako aj zveličenie, s akým sú rozprávky podané. Len mi tu chýba miera. A vo všeličom. Rozprávanie je presýtené verbalizmami, až sa dejová línia stráca. Aj tej absurdity je nadmieru, prekryva zámer. Akoby rozprávkar rozprával a rozprával, až sa prerozprával ďaleko od svojho čitateľa.

Pokusom o svojráznu modernú rozprávku je publikácia **Dagmar Inštitorisovej O slimáčikovi Filipkovi, trpaslíčkovi Imriškovi a neposednom Dienku** (Asociácia Corpus – NM Code). Spôsob rozprávania pripomína bábkové predstavenie, ktoré si deti hrajú a vymýšľajú samy. Napokon, jeden z protagonistov, slnko, aj piše scenár. Postavy symbolicky odkazujú na detský

svet, aj konajú podobne ako deti - napríklad keď spolupracujú na scenári. Lenže spôsob autorkin- ho rozprávania nie je voči detskému adresátovi ústretový. Čažko sa vníma, je prešpekulovaný, text je poznačený verbalizmom. Navyše, pôsobí veľmi uzavreto, akosi sám pre seba.

Hlbšia podstata príbehu sa stráca aj v knižke **Kataríny Kerekesovej a Vandy Rozenbergrovej *Websterovci*** (Vydavateľstvo Slovart). Možno aj preto, že ide o zábavnú publikáciu ľahkého čítania. Príbeh plynne na povrchu, v pravoplánovej dejovej línií, rozprávanie je zafázené deskriptív- nosťou, detailizmom, je uvraenené a schematické. Udalosti teda neprekvapujú. Dajú sa dopredu predvídať ako pri počítačových animáciách.

Aj knižka **Milana Brčáka *Amééérika*** (Mediage) patrí k tým titulom, v ktorých sa autori usilujú nájsť model autorskej rozprávky. Čitateľa oslovujú cez humor, hyperbolizovanie a recesiú. Nie je to ľahká cesta, pretože deťom mladších vekových skupín je intelektuálna hra na humor vzdialená. Je to skôr dospelácky štýl. Detský humor je srdečný a možno viac emocionálne než racionálne založený. V recessii sa akosi utopili aj kontúry Brčákovho rozprávania.

Knihy **Branislava Jobusa** sú príznačné ne- spútaným štýlom, v ktorom nápady a recessia pulzujú na všetky svetové strany bez ukotvenia a motivovanosti. Až sám príbeh i jeho zmysel miernu z obzoru. Platí to aj o knihe **Žubrienky inštalatérky** (Vydavateľstvo Slovart). Na rozdiel od všetkých ostatných recessistických autorov, Jobusov spôsob je neprešpekulovaný. Kontakt s čitateľom si udržiava podobne ako ľudový roz- právač. Je srdečný, a teda deťom bližší.

V knižke **Vandy Raýmanovej *Drobci*** (Vydavateľstvo Slovart) sú predškoláci bratia Tom a Ben v samom centre pozornosti, a to v pravom slova zmysle. Rozprávanie sa totiž točí okolo ich rozhovorov, hier, „artistných“ vystúpení. Vypadli z neho dokonca dospelí rodinní príslušníci. Autorka zameriava pozornosť čitateľa na dobré spolu- lúčenie a spoluprácu. Škoda, že túto tému rozpracovala len na povrchu a jej rozprávanie pôsobí stereotypne.

Knižka **Jaroslavy Kuchtovej *Keby som mal brata*** (SPN - Mladé letá) prichádza so závažnou tému školskej šikany. Ide o realistickú príznu, no dieťaťu ponúka málo priestoru k tomu, aby sa skutočne zžilo s problémom. Rozprávanie je zafázené polopatizmom, a tak má čitateľ nedostatok príležitostí na to, aby si sám „čítať“ situácie a sa- mostatne ich analyzoval. Navyše autorka príbeh podáva tak, aby didakticky ilustrovala isté tézy (roman à thèse), schematicky rozvíja myšlienky k téme. Nepodarilo sa jej však udržať vnútorné spojenie s príbehom. Postavy nežijú „vlastným

životom“ na základe ich prirodzených vnútorných psychických daností. Šikanovaný Maťko nevie komunikovať a uzavtrorí sa, ale keď autorka potrebuje, aby sa zblížil s Tomášom alebo so spolužačkou Bibou, bez problémov sa otvára. Okamih Maťovej úľavy pritom nevychádza z jeho vnútra, ale z potreby autorky priniesť pozitívne riešenie. Prirýchle zmeny stavu a zmýšľania sú pre túto príznu typické. Problém šikany možno literárne spracovať na množstvo spôsobov (napríklad psychologicky, zo sociálneho hľadiska, filozoficky, symbolicky ako podobenstvo). Mravoučný príbeh je tiež jeden z legitimných spôsobov. Otázku je, akú podobu mu dať, aby čitateľa vnútornie oslovil a vytvoril mu priestor pre skutočnú „katarziu“.

Stela Brix pokračuje vo svojej sérii dobrodruž- ných románov v poradí piatym titulom ***V zajati ilúzii*** (Equilibria). Výtvarné čítanie autorky sa prejavilo i v rozprávaní. Mnohé scény sú naaranžované (raz ako zátišia, inokedy ako krajino- maľby či skupinové scény). Pre túto autorku je písanie skôr hra než rozprávačstvo. Zrejmé je to pri „hrách“ s možnosťami či na možnosti, ktoré sú často podstatným hybným impulzom deja. Takýto impulz ju odvedie do široka-dodaleka a vo svojom románe mu potom venuje rozsiahly a čitateľsky nezáživný priestor (ako v prípade hľadania po- dozrivých na fotografii). Nedocení totiž detaily v celkovej kompozícii diela. Hrdinom chýba hlbšia vnútorná motivácia k prejavu a činom (okrem nadšenia pre hru), hlbšie vzťahové súvislosti. Aj román-hra môže byť skvelým literárnym die- lom. Na kvalite však stráca, keď čitateľ prestáva vnímať, že ide o „skutočný“ životný priestor.

Knižka **Beatrice Čulmanovej *Slovenské povesti o strašidlách*** (Ikar) trochu pripomína voľakedajšie „jarmočné tlače“, v romantickom štýle s ľahko plynúcou dejovou líniou. Škoda len, že sa pritom vytratil hlbší obsah.

Strácajú sa...

Podobné platí o knihách **Diany Lokšovej a Andreja Kováčovej *Moji ovocní kamaráti a Moji ovocní kamaráti – aby každé dieťa našlo v ovo- cí priateľa*** (Čo dokáže mama). Nepochybujem, že o knihu je záujem, vychádza z praktickej potreby mamičiek, no veršovanie je na slabej úrovni.

Povrchné sú aj veršovačky – pesničky **Mira Jaroša *Do školy sa tešíš*** (Ikar – Stonožka). Mechanické opakovanie „vzdelávacích cieľov“ má dielu pozitívne naladiť na školu?

Marka Staviarska sa vo svojej knižke ***Prí- šeráci!*** (Vl. nakl.) pokúsi objasniť deťom, čo sa deje v mozgu, keď rozmyšľame alebo keď si pred- stavujeme. Odkiaľ sa berú príšery, ktoré vyzerajú tak skutočne? Nápad je dobrý, no štýl podania je rozvláčny, neuspriadaný, rytmus rozprávania

neprimerane kolíše. To všetko výrazne stáhuje recepciu textu a pritom je text určený mladším adresátom.

Hana Košková sa vo svojej knižke ***Repujúci grep*** (Spolok slovenských spisovateľov) zamerala na problém neekologickej pestovania plodín. V autorkinej rozprávke preto ovocie a zelenina utečú od zlého farmára Sršňa. Škoda, že sa pokus nevydaril. Teda ten autorský. Veľa nápadov, no rozpracovaných povrhne. Ovocie a zelenina si nájdú lepší „domov“ u strýka Jarného. Veľa nehľadali, trávili čas po „šoubiznisku“: súťažami v tan- ci, v speve (grep repoval) a rozprávaním príbehov. No Jarnému pomohlo „správne označenie“: pred farmou mal umiestnenú tabuľku Dusičnanom vstup zakázaný. Vážna téma sa teda stala súčas- tou „(reality) šou“!

Do šoubiznisu nás uvedie aj próza **Juraja Raý- mana *Emil z hôr*** (Filmotras). V recessistickom štýle, „nad vecou“. „Nad vecou“ je lesný muž Emil. Žije ďaleko od civilizácie, kym v lese nezachráni Horáca Huberta Halapartnú, osvetovo-propagačného pracovníka. Horác zacíti „komercnú“ príležitosť a rozhodne sa z Emila vytvoriť cirkusovú osobnosť (Horáčova produkcia je bizarná; predstavuje vírusy a baktérie infekčných chorôb, striekajúce akné a vredy dobre naplnené hni- som). Emila by asi nepresvedčil, zaúbil sa však do dievčiny na Horáčovom obrázku a chce si ju vyhľadať, preto súhlasi a opustí svoju divočinu. Tieto impulzy rozhodia guľôčky rozprávania, ktoré sa už ďalej predvádzajú po svojom v recessnom opojení. Slová, slová a potom už nič.

Dobrý nápad **Hany Koškovej** priblížiť deťom slovenské kúpele prostredníctvom rozprávkových príbehov v knižke ***Piešťanko a pani Nitková*** (DAXE) sa miňa účinkom pre rozbiehavosť rozprávania. Pekný úvod, v ktorom si dievčatko nájde v mamičkinej kabelke prichystanú rozprávku, zostal len nápadom. Možno na ďalšiu knižku.

Kniha **Zuzany Šinkovicovej *Myšiak Samuel a jeho cesta okolo Slovenska na bicykli*** (Vydavateľstvo Matice slovenskej) má literárne slabú úroveň. Je určená deťom mladšieho školského veku. Podáva pravoplánový príbeh o chudobnej myšacej rodine, ktorá má v úmysle vyriešiť svoje sociálne problémy tak, že sa zúčastní cyklistických pretekov a vyhrá. Autorka takto chcela deťom sprostredkovať aj poznatky o Slovensku. Jej podanie je ako sám príbeh – nezáživné. Na príbehovú líniu len „naliepa“ zmienky o turisticky zaujímavých miestach.

Dobrodružná próza **Jany Necpalovej *Zo Škrupin 2. Cesta do Austrálie*** (Artis Omnis) je „prí- behom“ bez výpovede. Jožko a Anastázia majú rodičov služobne vzdialených v Austrálii. Žijú s babkou a pestúnkou Agnes. Náhle sa k nim

» dostane krokodíl a treba sa oň tajne starat a premiestniť ho domov, do Austrálie. Toto je príbehový rámec, v ktorom „poletuj“ udalosti bez hlbších súvislostí a bez zámeru. Ani postavy nemajú vyhranenejší charakter.

Knižka **Tajomný mlyn v Karpatoch 2: Turecký poklad** (Vydavateľstvo Slovart) Pavla Weissa je písaná ako lacný koučingový ilustračný príbeh. Rodičia potajomky vymyslia pre dcéru dobrodružné prázdniny na rodinnom mlyne, aby ju nadchli pre dejepis, z ktorého dostala trojku. Dovolenku trávia s dcérinými kamarátkami (známou Akčnou päťkou). Dievčatá „náhodou“ pri nútenom okopávaní záhrady narazia na vzácny črep z habánskej keramiky a od miestnych sa dozvedia, že niekde v lokalite jeho výskytu je údajne ulkrytý turecký poklad. To je vstup do „tímbildingovej“ hry, pri ktorej sa z ignorantiek učenia, najmä dejepisu, stávajú vásnívne hľadačky informácií (i samotného pokladu). No a popritom sa ešte trénuje aj ich manuálna zručnosť a fyzická kondička. Nuž príbeh ako z manažérskych príručiek.

Knižka **Leny Riečanskej Tiborove trapasy** (TRIO Publishing) je voľným pokračovaním série *Navždy kamošky*. Hrdinom je Tibor Herman, ktorý v jednej z častí zachráni Soňu, ktorú napadol sexuálny deviant. Z toho činu vyšiel Tibor ako hrdina. V tomto rozprávaní však autorka poukazuje aj na jeho krehké stránky. Na komplikovaný život, zapríčinený náhlou stratou mamy. Aj kvôli otcovi, ktorý bolest utápa v alkohole. Autorke možno pripisať k dobru, že sa o zložitej situácii Tibora nehovorí len ako o nejakej téme. S istým citom sa snaží otvoriť problémy, ktoré zasiahli do spelých i dospievajúcich. Poukazuje na vzťahové piliere, ktoré sú oporou i majákom v kritických okamihoch. Nepocharilo sa jej však vytvorit rozprávanie, v ktorom tieto vzťahy skutočne existujú. Sú len súčasťou jej plánov a myšlienok, podľa ktorých viac-menej riadi tok príbehu. Rozhovory a reakcie postáv pôsobia umelo, nevychádzajú z vnútorného života hrdinov. Prostredie školy, ktoré je pre tento príbeh podstatné, pôsobí vykonštruované. Škoda, že postava Blahušiakovej z dediny, v ktorej Hermanovi predtým žili, sa objaví až v závere – táto epizóda je len prilepená k deju. Vedľa tomu mieste sa možno skrýval dôležitý literárny materiál pre príbeh o smútení za stratou blízkeho človeka. Prečo sa ani slovkom už skôr nespomína, že na dedinu chlapci tajne chodievajú, a navštievujú mamin hrob? Mlčanie (aj autorkino) má svoj význam. Aký malo v tomto príbehu?

Knižka mladej autorky **Dominiky Elizabeth Hladíkovej Odtiene dúhy** (Art Floyd) si zaslúži uznanie za statočnosť, za to, že sa chce podeľať so svojím problémom s manio-depresívnymi

stavmi. Z literárneho hľadiska pritom knižka nepresiahla úroveň zbierky osobných záznamov. Za vážnejší problém považujem to, že sú príliš opisné (najmä pokial ide o detailné záznamy sebapoškodzovania). Vedľa čitateľovi stačí udalosť naznačiť a z toho porozumie možno omnoho viac a oveľa intenzívnejšie, než keď naňho „vylejem“ podrobnosti (v tom sa literárne spracovanie líši napríklad od terapeutického denníka). Prílišná opisnosť niekedy pôsobí aj negatívne. Napríklad môže čitatela i nepríaznivo ovplyvniť pri vlastných bojoch a posunúť ho nežiaducim smerom k tomu, o čom sa v zázname píše. Napokon o podobnej vlastnej skúsenosti z čítania webových príspevkov hovorí aj sama autorka.

Titul **Hypersomnia** (Citadella) **Vladimíry Šebovej** je druhou časťou zamýšľanej sci-fi triálie. Z literárneho hľadiska slabšej úrovne než bola prvá časť. Prostredníctvom konfliktných udalostí, v ktorých sa prelínajú normálne a paranormálne javy, autorka „skicuje“ existenciálny problém ľudskej civilizácie (týka sa prázdnoty, hodnotového úpadku, ktorý je impulzom k zvrátenosti a u niektorých jedincov podneti choromyselné predstavy „prestavať“ svet a nahradit slabnúcu civilizáciu elitnou skupinou insomiakov). Na prvý pohľad dramatické rozprávanie. Zdá sa, že autorka dokáže sústredene vykresliť udalosť, pracovať s tempom rozprávania i s napäťom, no len na povrchu. Hrdinovia pôsobia totiž ako figuríny a primerane tomu sa aj v udalostach správajú. Ako naprogramovaní. (Bol to zámer? To je nečitateľné. Príbeh totiž akoby nemal myšlienkový presah.) Viaceré situácie sú v rozprávaní protirečivé, jednotlivco platia pre okamih deju, v širšom kontexte sa však navzájom aj vylučujú. Autorka príznakovo používa motív rozdvojenia osobnosti. Je to však len maniera bez hlbšieho porozumenia, o aký spôsob ľudského problému vlastne ide. Kvalitné sci-fi žánre sú zaujímavé tým, že používajú „jazyk“, ktorý zdanivo odkazuje k súvislostiam vzdialeným od prítomnosti, pritom je ich späťosť so súčasnou realitou zrejmá. Táto spojitosť však vo fikcii Šebovej chýba.

Dva tituly **Miroslavy Varáčkovej Drž ma, ked padám** a **Grafitové dievča** (oba Vydavateľstvo Slovart) sa zameriavajú na problémy ľudí z rizikových a sociálne slabých skupín. V prvom románe sú protagonistami štyria súrodenci, ktorí žijú s otcom tyranom, gamblerom a alkoholikom. V tom druhom prípade je hrdinkou Táňa. Žije len s mamou – alkoholičkou a prostitútkou. V oboch prípadoch sú títo mladí ľudia nútieni žiť dvojtvárne, napríklad preto, aby sa uchránili pred sociálkou. V autorkinej „here na emócie“ však na viacerých miestach chýba aspoň aká-taká súdnosť. Napríklad v tom, čo je únosne reálne, i v tom, ako

fungujú emócie človeka. Vnútorná premena prichádza akoby zázrakom neznámych čarovných piluliek. Človek, ktorý žije roky v dvojtvárnosti a klamstve, je zo dňa na deň zásadový. Napokon aj krádež je tu celkom „normálny“ spôsob, ako si mladý človek rieši svoje vnútorné problémy. Nuž a hlboký psychologický ponor do duše hrdinky v čase jej psychického vyčerpania a vnútornej krízy vyzerá asi takto: „Balenie, odlet, Miláno a more. Zmes vzrušenia, strachu a radostí, to všetko Táňa prežívala“ (s. 115).

Knižka **Petra „Peťka“ Opeta Život Adama 2. Rebel to má ľažké!** (Ikar) je vlastne rozprávaním pre dospelých, ktorí sa chcú pozabávať na účet dospievajúcich. Tiež je príkladom písania, ktoré imituje jazyk a vonkajškové správanie mladých ľudí, no nekladie si otázku, čo je za ním. Berie obal, no nepozná obsah. Autor zaznamenáva každodenný život jedenástročného Adama v kruhu rodiny a v škole. Pozornosť by mala byť možno upriamená na jeho správanie, „pubertáku“ náladovost, neuváženosť, skúšanie hraníc a možnosti. To, čo však najviac trčí z príbehu, je citová plytkosť či zo strany hrdinu alebo jeho dospeláckeho okolia. Dielo má aj nízku štýlistickú a jazykovú úroveň.

Timotea Vráblová